

литература в средних учебных заведениях УССР. - 1988. - №9. - С. 31-32.

2. Кондрашова Л. В. Методика подготовки будущего учителя к педагогическому взаимодействию с учащимися: Учебное пособие для студентов пединститутов. - М.: Прометей, 1990. - 159 с.

Summary

The article is devoted to the actual problem of modern linguodidactic in higher educational establishments using connections between different subjects in teaching Russian. The great attention is paid to original methods of teaching such as business role play, using of algorithms, graphical schemes, etc.

З.П.Бакум

канд. педагог, наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ І НАВИЧОК ГІМНАЗИСТІВ НА ЗАВЕРШАЛЬНОМУ ЕТАПІ ВИВЧЕННЯ МОВИ

У статті обґрунтовано науково-методичну доцільність застосування методів і прийомів, спрямованих на формування дослідницьких умінь і навичок учнів; подано систему завдань і вправ, якими можуть скористатися вчителі-словесники на етапі узагальнення та систематизації знань з рідної (української) мови.

Сучасні підходи до освіти вимагають переосмислення сутності та завдань навчання рідної мови. Особливої ваги набуває проблема мовленнєвотворчої діяльності, яка передбачає досконале знання української мови і володіння різними формами роботи над мовним матеріалом з орієнтацією на майбутню професійну діяльність, уміння самостійно здобувати нові знання та застосовувати їх у різноманітних ситуаціях.

Поглиблений курс вивчення мови, що впроваджується в закладах нового типу, призначений формувати не лише мовну особистість, а й „майбутній інтелект держави” [5, 178-179]. Чим краще людина оволоділа мовою рідного народу (що є не тільки формою вираження думки, а й чинником, який формує мислення), тим більш повноцінно вона засвоює нові знання, точніше мислить, „повніше реалізує свій інтелектуальний потенціал” [6, 22]. Уміння та навички оволодівати новими знаннями без сторонньої допомоги є надійною базою самоосвіти та умовою успішного розвитку гармонійної особистості. Концепція розвивального навчання, яке не переобтяжує пам'ять механічним заучуванням, спонукає до самостійного мислення, критичного аналізу мовного матеріалу, є досить актуальною в лінгводидактиці.

Отже, сьогодні особливо гостро стоїть потреба переорієнтації вчителів-словесників на застосування активних методів навчання, серед яких 142

особливе місце посідає дослідницький. Однак його впровадження в практику школи викликає чи не найбільше утруднень як у вчителів, так і в учнів, що зумовлено, очевидно, специфічною його структурою.

Мета статті: розробити методичні рекомендації щодо формування дослідницьких умінь і навичок учнів для студентів, вчителів-словесників.

Завдання: 1) з'ясувати проблему дослідницьких умінь і навичок у науковій літературі; 2) подати систему завдань і вправ, спрямовану на удосконалення дослідницьких умінь і навичок.

Дослідницький метод навчання довгий час упроваджувався лише в галузі природничих дисциплін. Та внаслідок дискусій було визнано, що „дослідницький метод можна застосовувати в межах суспільствознавчих та гуманітарних наук” [2, 44]. А вже українська мова „як навчальний предмет має великі потенційні можливості для розвитку мислення учнів” [4, 3]. Це госянюється передовсім тим, що мова легкодоступна для спостережень та аналізу, всі ми є її носіями, на відміну від знань з математики чи хімії. До того ж мова чітко організована система, „граматика, зокрема української мови, - адзвичайно логічна” [6, 23].

Останнім часом відбулося чітке розмежування щодо застосування і дослідницького методу в науці та шкільній практиці. З'ясовано, що головним його завданням у навчанні є розвиток інтелектуальних здібностей учнів, а не відкриття якогось об'єктивно нового знання.

Учені-дидакти визначають дослідницький метод у межах проблемно-хрукового і визнають ефективність його використання в старших класах М.Мойсеюк, І.Підласий). До того ж наголошують, що в процесі застосування дослідницького методу формується навчально-дослідницьке вміння, яке має імплексний, узагальнюючий характер. В.І.Андреев розглядає дослідницькі чіння та навички як застосування прийомів відповідного методу пізнання в

- мовах вирішення навчальної проблеми або у процесі виконання дослідницького завдання [1, 28-29].

У методиці навчання української мови проблема використання дослідницького методу з ряду причин постала відносно недавно, проте на масному етапі лінгводидактами вже розроблено його структуру з рахуванням специфіки предмета навчання (К.Плиско), подано зразки вправ і іздань дослідницького характеру (Л.Скуратівський, М.Шкільник).

Упроваджуючи елементи дослідницького навчання в практику навчання чоаи, вчителеві необхідно пам'ятати, що його реалізація відбувається через систему прийомів: постановка проблемного питання; створення проблемної гятуації та її аналіз; висловлення припущень; встановлення зв'язків між - Зними явищами, аналіз, зіставлення їх і перевірка правильності доказів, формулювання висновків і узагальнень. Серед прийомів інтелектуальної числительної) діяльності необхідно виділити: аналіз, синтез, зіставлення,

- іагальнення, абстрагування та ін.

Так, одна з класифікацій методів навчання, запропонована К.М.Плиско, і*лючає спонукально-пошуковий метод, який, у свою чергу, конкретизується карними методами викладання або учіння.

Спонукальний метод викладання передбачає застосування таких прийомів:

- 1) організація самостійного спостереження й аналізу мовного матеріалу;
- 2) спонування учнів до самостійного вибору мовних засобів у нових умовах;
- 3) організація дослідження мовного матеріалу.

Пошуковий метод учіння:

1) самостійне спостереження й аналіз мовного матеріалу;

2) самостійний вибір мовних засобів для конструювання текстового матеріалу;

3) дослідження мови творів різних стилів.

Пропонуємо впровадження цих прийомів у процесі узагальнення та систематизації знань з лексики.

Учням подаються такі синонімічні ряди слів:

а) *стійкий - міцний - твердий - упертий - непохитний - стаїий - непорушний;*

б) *старий - старезний - ветхий - древній - давній - дряхлий - похилий - колишній — незапам'ятний;*

в) *зупинятися - спинятися - затримуватися - припинятися - ставати.*

Далі учні отримують завдання:

Поясніть, чи правомірне поєднання слів у такі синонімічні ряди?

Що необхідно враховувати, поєднуючи ці слова?

У результаті аналізу синонімічних рядів з'ясовується, що таке поєднання слів у один ряд помилкове. Потрібно враховувати різні значення зіставляваних слів: *стійкий - сталий; старезний - колишній; зупинитися - припинитися.*

Виявивши домінанти цих груп слів: а) *стійкий*, б) *старий*, в) *зупинятися*, клас дійшов висновку, що вони можуть утворювати декілька синонімічних рядів, залежно від виявлення різних значень.

Далі пропонується визначення рядів з домінантами *стійкий, старий, зупинятися*.

Виділились такі ряди відповідно до значенневих відтінків стрижневих слів:

1) *стійкий - міцний - твердий* (про щось невіддатливе фізичному руйнуванню);

2) *стійкий - упертий - непохитний - несхитний - твердий* (про когось непорушного у своїх поглядах);

3) *стійкий - постійний - сталий* (про незмінність вияву ознаки);

4) *старий - старезний - древній* (про когось дуже літнього);

5) *старий - ветхий - древній - дряхлий - давній* (про щось зношене);

6) *старий - давній - колишній - незапам'ятний* (про час);

7) *старий - похилий* (про вік людини);

8) *зупинятися - припинятися - ставати* (повне припинення дії*);

9) *зупинятися - спинятися - затримуватися* (на деякий час).

Прийоми організації й проведення самостійного спостереження та аналізу мовного матеріалу призначені для формування вміння самостійного пошуку 144

лінгвістичної інформації шляхом спостереження та аналізу. Мета спостереження - вилучення необхідної інформації про мовні факти, явища, категорії. Учні повинні самостійно зробити аналіз спостережуваного матеріалу, сформулювати висновок, обґрунтувавши його. Принагідно зауважимо, що спостереження проводяться в тому випадку, коли вчителем ураховано вихідний рівень інтелектуального розвитку учнів, стан сформованості дослідницьких умінь і навичок, коли у старшокласників є необхідні опорні знання. Не менш важливо враховувати такі психологічні фактори, як особливості віку та мислення. У старшокласників з'являється так зване дивергентне мислення (асоціативне), що дозволяє віднайти нескінченну кількість рішень, збільшується здатність бачити об'єкт з усіх сторін, виробляти велику кількість продуктивних ідей.

Проведення самостійного дослідження гімназистами свідчить про певний рівень сформованості навчально-дослідницького уміння, удосконалення якого відбувається, з огляду на його структурну складність, поелементно:

- 1) з'ясування рівня оволодіння мовною теорією;
- 2) виявлення тих компонентів умінь, які недостатньо сформовані на даному етапі;
- 3) створення системи завдань, переважно дослідницького характеру, згідно з виявленими прогалинами у знаннях учнів, які б дозволяли ліквідувати визначені недоліки;
- 4) моделювання завдань дослідницького характеру, не значних за обсягом, з проекцією на ускладнення;
- 5) перехід на етап проведення самостійного повноцінного дослідження

К 6].

Уміння та навички неможливо сформувати за один прийом, необхідна система тренувальних завдань і вправ.

Так, узагальнюючи та систематизуючи знання з морфології в 10 класі, учням доцільно запропонувати ряд завдань і вправ (цілеспрямованих дій, які виконуються багато разів), що сприяють формуванню дослідницьких умінь і навичок.

Завдання 1.

Вам відомо, що дієприслівники відповідають на питання „що зробивши?“, „що роблячи?“, а в реченні виконують синтаксичну роль бставини. Поміркуйте, чому так? Адже жоден різновид обставин на таке літання не відповідає. Наведіть приклади та перерахуйте всі види обставин, ікими можуть виступати дієприслівники.

Завдання 2.

Зіставте речення: *Дівчина танцює. Учень майструє.* Чи кожне з них має -раматичну основу? Чому одне речення завершене, а інше - ні? Пригадайте гозподіл додатків на прямі й непрямі. Чи існує зв'язок між прямими й -епрямими додатками та граматичною категорією перехідності й •«перехідності дієслів. Доведіть свою думку.

Завдання 3.

Поміркуйте, чому ряд мовознавців не виділяють займенник в окрему

частину мови? Щоб правильно відповісти на це запитання, згадайте визначення займенника як частини мови, з'ясуйте, до яких частин мови він подібний.

Завдання 4.

Синтаксисти послуговуються терміном „морфологізованість”. Його використовують для позначення тих членів речення, які виражені частинами мови, що виступають у своїх типових синтаксичних функціях. Наприклад, іменник найчастіше виступає в ролі підмета. Поміркуйте, якими морфологізованими членами речення виступають дієслова, прикметники, прислівники.

Більшість завдань дослідницького характеру для свого розв'язання вимагають від учнів застосування такого методу уміння як *гіпотеза*. Цей метод доцільно використовувати лише тоді, коли в учнів уже сформована певна система знань, умінь та навичок, що необхідні для висунення обґрунтованого припущення, яке покладено в основу розв'язання пізнавального завдання. Наслідком реалізації методу гіпотез у навчальному процесі є глибинне засвоєння предмета.

Завдання 5.

Згадайте систему функціональних стилів української мови та їх ознаки. Висуньте гіпотезу, що містила б 2-3 умови. Поміркуйте, які морфологічні форми будуть поширені у:

- 1) науковому;
- 2) розмовно-побутовому стилях.

Для підтвердження свого припущення проаналізуйте текст наукового стилю та діалоги своїх друзів чи однокласників. Наведіть приклади.

Завдання 6. Сформулюйте гіпотезу за початковими словами: „Якщо в тексті сполучникові речення замінити безсполучниковими, то...”.

Доведіть або спростуйте гіпотезу за такою схемою:

- 1) визначте стиль поданого уривка;
- 2) трансформуйте сполучникові речення у безсполучникові; що змінилося у структурі й семантиці новоутворених речень, у темпі мовлення?
- 3) зіставивши уривки, з'ясуйте, як трансформації речень позначилися на емоційно-образному аспекті уривків;
- 4) зробіть відповідні висновки й узагальнення.

Ви уявіть собі, що я родився в степах. Там нема хапливості. Там кожен знає, що скільки не хапайся, а все тобі буде небо, та степ, та могили. І тому чоловік собі їде, не псуючи крові хапливістю, і, нарешті, приїжджає туди, куди йому треба.

А вечорами я слухав, як співаїи журавлі бічя криниць у ярах, а удень ширина степів навівала сум безкрайності. В тих теплих степах виробилась кров моя і душа моя.

(В.Винниченко).

Отже, застосування дослідницького методу в навчальних закладах нового типу сприяє розвитку в гімназистів пізнавального інтересу, надає можливість удосконалювати вміння самостійно здобувати знання, глибше здійснювати підготовку до професійно орієнтованого навчання. Найбільш ефективним та 146

доцільним є застосування дослідницького методу в старших класах, у яких учні характеризуються високим рівнем засвоєння знань, мають певні здібності до мови. Оволодіння дослідницькими вміннями та навичками є вимогою часу, одним із найважливіших завдань сучасної освіти.

Список використаної літератури

1. Андреев В.И. Дифференцированный подход при обучении методам исследования как дидактическое условие для развития исследовательских способностей старшеклассников // Новые исследования в пед. науках. - М., 1974.-Вып. 9.-С. 28-29.
2. Ващенко Г. Загальні методи навчання: Підручник для педагогів. - К.: Українська видавнича спілка, 1997. - 441 с.
3. Недодатко Н.Г. Формування навчально-дослідницьких умінь старшокласників: Автореферат. - Харків, 2000. - 17 с.
4. Скуратівський Л.В. Пізнавальні завдання з української мови: Посібник для вчителя. - К.: Рад. школа, 1987. - 144 с.
5. Тихоша В.І. Програми для шкіл (класів) з поглибленим вивченням української мови, ліцеїв та гімназій гуманітарного профілю „Рідна мова” 8-11 класи // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях, колегіумах. - 2003. - №3. - С. 178-203.
6. Ющук Іван. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів з рідної мови // Дивослово. - 2003. - №8. - С. 22-37.

Summary

The article gives substantiation of the methods and technique forming research skills of the pupils; it also suggests the system of exercises for teachers' use at the final stage of native (Ukrainian) language learning.

В.А.Зубко
викладач

РОЗВИТОК ПАМ'ЯТІ ТА ЇЇ ТРЕНУВАННЯ У ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядається роль пам'яті у вивченні англійської мови. Також надано різні класифікації типів пам'яті, тести на перевірку пам'яті та наведені вправи на всебічний розвиток пам'яті та її тренування.

Усе, що людина безпосередньо відображає за допомогою процесів відчуття і сприймання, фіксується, упорядковується, зберігається в її мозку, чтворюючи індивідуальний досвід, і за потреби використовується в подальшій діяльності. Діяльність людини великою мірою залежить від багатства її пам'яті